

Warszawa, 28.06.2006 r.

BAS-WAEM-1430/06

Problemy prawnego uznawania języka migowego w wybranych krajach europejskich

1. Wprowadzenie

Język migowy jest językiem sztucznym, wizualno - przestrzennym, który charakteryzuje się użyciem kanału wzrokowego, a nie słuchowego (audytywnego). Wbrew dominującym przekonaniom nie istnieje jeden ogólnoswiatowy język migowy, lecz wiele wykształconych języków migowych, których zasięgi nie zawsze pokrywają się z zasięgami języków mówionych. Przykładowo, brytyjski język migowy (BSL) jest zupełnie różny od amerykańskiego języka migowego (ASL).

Kwestie regulacji prawnych dotyczących języka migowy stanowią przedmiot zainteresowań Światowej Federacji Głuchych (WFD), która zrzesza obecnie 123 członków. W tym celu współpracuje ona z organizacjami międzynarodowymi (w tym, ONZ i Unią Europejską), lobbujących na rzecz ochrony praw osób głuchoniemych. Same organizacje międzynarodowe stały się bardziej świadome ich potrzeb i podtrzymują współpracę z WFD przy zabieganiu o prawa dla głuchych na świecie.

Unia Europejska od lat osiemdziesiątych popiera wysiłki dotyczące poprawy statusu języka migowego. Parlament Europejski w swojej rezolucji z 1988 r. jednomyślnie wezwał Komisję Europejską do podjęcia działań na rzecz uznania w krajach członkowskich języka migowego jako języka oficjalnego. Zalecał także wprowadzenie tłumaczeń (tłumaczy) w środkach masowego przekazu (telewizja), prowadzenia badań na tym polu, przygotowania i publikacji słowników oraz stworzenia określonych struktur instytucjonalnych i funduszy, odpowiedzialnych za ochronę praw osób głuchych (tekst rezolucji w języku angielskim, w załączniku).

2. Status języka migowego w wybranych krajach Unii Europejskiej

Belgia. Parlament Wspólnota Francuskojęzycznej uznał oficjalnie język migowy (dokładniej, francusko-belgijski język migowy) w 2003 r. (tekst dekretu w języku francuskim, w załączniku) Uznanie to ma z jednej strony charakter symboliczny, z drugiej strony praktyczny.

Została powołana specjalna komisja doradzająca rządowi tej wspólnoty w zakresie języka migowego. Każdy minister rządu tej wspólnoty jest upoważniony do pojęcia działań na rzecz poprawy sytuacji jego użytkowników.

Wspólnota Flamandzka w Belgii uznała flamandzki język migowy w kwietniu 2006 r. Obok uznania symbolicznego i powołania specjalnej komisji, znaczenie miała także stworzenie funduszu na rozwój tego języka, szczególnie w zakresie stosunków prawnych. Wynikiem tego jest obecność w parlamencie osoby posługującej się tym językiem (wraz z tłumaczem).

Czechy. Republika czeska uznała język migowy w specjalnej ustawie z 1998 r. (*Zakon o znakové reči 155/1998 Sb* - tekst ustawy w tłumaczeniu na język polski w załączniku). Ustawa stanowi, że osoby głuche mają prawo do używania języka migowego, nauki z jego wykorzystaniem oraz nauki tego języka. W trakcie wizyt u lekarza, załatwiania spraw urzędowych lub innych, osoby te mają prawo do bezpłatnego korzystania z tłumaczy z języka migowego. Dzieci, u których została zdiagnozowana praktyczna (pełna) głuchota mają prawo, w świetle ustawy, do bezpłatnej nauki języka migowego na specjalnych kursach.

Dania. Od 1991 r. duński język migowy jest uznany oficjalnie przez rząd tego kraju i administrację. Jest on także językiem nauczania na poziomie szkoły podstawowej.

Finlandia. Fiński język migowy jest uznany oficjalnie w ramach Konstytucji (1999). Artykuł 17 mówiący o językach i kulturze uznaje język fiński i szwedzki za języki oficjalne państwa, uznaje także prawa językowe i kulturowe społeczności Samów (Lapończyków) oraz Romów i innych mniejszości oraz uznaje prawa osób posługujących się językiem migowym i osób potrzebujących pomocy tłumacza.

Wielka Brytania. W 2004 r. brytyjski język migowy został oficjalnie uznany przez rząd w tym kraju. Jest on podstawowym sposobem komunikacji dla 70 tys. Brytyjczyków, co sprawia, że, po języku walijskim, jest on najczęściej używanym dialektem. Jednak do tej pory w Zjednoczonym Królestwie pracuje tylko 182

wykwalifikowanych tłumaczy migowych. W związku z oficjalnym uznaniem języka migowego rząd przeznaczył 1 mln funtów na szkolenie nauczycieli i tłumaczy w tym zakresie.

Islandia. Język migowy jest już uznany w systemie edukacji, ale wciąż ma jeszcze statusu języka oficjalnego, mimo czynionych wysiłków na tym polu. Podejmuje się obecnie wysiłki na rzecz polepszenia sytuacji osób posługujących się tym językiem w szkołach, szczególnie szkołach podstawowych (pomoc tłumacza, podręczniki i instrukcje szkolne). Działania te są związane z rozszerzeniem obecności innych języków, obok islandzkiego, w systemie szkolnym, m.in. językiem imigranckich.

Irlandia Północna. W tym kraju, zarówno brytyjski język migowy (rozumiany także jako północno - irlandzki język migowy), jak irlandzki język migowy, są oficjalnie uznane na poziomie krajowym. Nie mają one natomiast takiego statusu prawnego i pomocy państwa, jak dwa oficjalne języki mniejszościowe w tym kraju, jak język irlandzki (gaelicki) i ulstersko-szkocki (szkodzko-irlandzki), których pozycję reguluje szereg umów i porozumień pokojowych, związanych z długotrwałym konfliktem protestancko- katolickim.

Holandia. Holenderski (niderlandzki) język migowy nie jest uznany oficjalnie jeszcze w tym kraju, choć państwo wspomaga i finansuje szereg projektów pomocy (na polu edukacji szczególnie) dla jego użytkowników.

Portugalia. Konstytucja Portugalii uznaje oficjalnie portugalski język migowy. Art. 74 ust. 2 (h) tej konstytucji (art. 74 jest poświęcony całkowicie edukacji) mówi o ochronie i rozwoju tego języka jak wyrazu ekspresji kultury oraz instrumencie dostępu do edukacji i równych szans życiowych.

Hiszpania. Ze względu na federalną konstrukcję tego państwa niektóre wspólnoty autonomiczne (regiony) uznają u siebie język migowy, ale w jego wersjach regionalnych niż w krajowym wymiarze (istnieje ogólnokrajowy hiszpański język migowy). Do tych regionów należy Katalonia, Andaluzja i Walencja.

Katalonia oficjalnie uznaje kataloński język migowy (ustawa z 1994 r.) i ustawa ta gwarantuje obecność tego języka we wszystkich obszarach będących pod kontrolą regionalnego rządu, a szczególnie w mediach i edukacji. Z kolei Andaluzja jako jedyna ze wspólnot autonomicznych uznaje u siebie hiszpański język migowy. W Walencji uchwalony obecnie status autonomiczny (w 2006 r.) tworzy zasady ochrony regionalnego języka migowego w tym regionie (art. 13 ust. 4), szczególnie w edukacji. W innym hiszpańskim regionie, Galicji, rozpoczęły się właśnie prace nad uznaniem własnego języka migowego.

Niemcy. Regulacje dotyczące używania języka migowego znajdują się ustawie o równych możliwościach życiowych dla osób niepełnosprawnych (maj 2002 r.). Ustawa zaleca tworzenie "wolnego od barier" środowiska życiowego dla integracji tej kategorii osób. Osoby nie słyszące mają prawo do korzystania z pomocy tłumacza przed wszystkimi organami władzy federalnej, które powinny pokrywać jego koszty.

Norwegia. W tym kraju norweski język migowy jest oficjalnie uznany jedynie w systemie szkolnym.

Słowenia. W 2002 r. rząd uznał język migowy jako język oficjalny tego kraju w formie specjalnej ustawy. Daje ona prawo osobom nie słyszącym do pomocy tłumacza w edukacji i typowych sytuacjach życiowych, które umożliwią im pełną integrację ze społeczeństwem.

Słowacja. W tym kraju, podobnie jak w Czechach, słowacki język migowy jest uznany oficjalnie w formie ustawy od 1995 r. (*Zakon o posunkovej reči nepočujúcich osôb 149/1995 Sb* - tekst ustawy w tłumaczeniu na język polski w załączniku). Ustawa ta stanowi, że osoby nie słyszące mają prawo do: używania języka migowego, kształcenia się z wykorzystaniem języka migowego oraz otrzymywania informacji za pomocą języka migowego w audycjach telewizji publicznej, w bibliotekach i wideotekach. Osoby te mają także prawo do korzystania z pomocy tłumacza przy rozwiązywaniu podstawowych problemów życiowych w kontaktach z administracją samorządową i państwową lub innymi osobami prawnymi i fizycznymi. O ile przepisy nie stanowią inaczej, pomoc tłumacza jest bezpłatna.

Szwecja. Kraj ten uznał oficjalnie język migowy w 1981 r., traktując jego naukę jako warunek integracji osób głuchych w społeczeństwie.

3. Kraje pozaeuropejskie

Australia. Australijski język migowy (in., "auslan") jest oficjalnie uznany przez rząd tego kraju jako "język społeczności inny niż angielski" i w oświadczeniach rządowych od 1987 r. i 1991 r. Uznanie tego języka nie prowadzi do jego uosowienia w ramach administracji, lecz bardziej częstego wykorzystywania tłumaczy tego języka, przede wszystkim na polu edukacji.

Brazylia. W 2002 r. uchwalono ustawę uznającą brazylijski język migowy w systemie szkolnym. Mówi ona, że każde głuchonieme dziecko ma prawo do nauki własnego języka oraz języka portugalskiego jako drugiego. Od 2005 r. ustawę tę

v

próbuje się z różnym skutkiem wprowadzać na terenie całego kraju.

Kenia. W 2005 w pracach nad nową konstytucją pojawiała się propozycja włączenia do niej idei ochrony kenijskiego języka migowego.

Nowa Zelandia. W kwietniu 2006 r. nowozelandzki język migowy został uznany za oficjalny język Nowej Zelandii, obok języka maoryjskiego i angielskiego. Została uchwalona specjalna ustawa o tym języku, który uznaje go za język oficjalny, gwarantuje równe prawa jego użytkownikom oraz zapewnia dostęp tłumacza we wszelkich postępowaniach prawnych oraz w dostępie do edukacji, ochrony zdrowia, zatrudnienia oraz publicznych stacji radiowo-telewizyjnych.

Tajlandia. Rząd tego kraju uznał tajski język migowy za język oficjalny tego kraju w 1999 r. Uchwała rządu potwierdza prawa osób głuchoniemych do nauki tajskiego języka migowego jako swego pierwszego języka w domu i szkole. Zapewnia także pomoc tłumacza na poziomie nauki uniwersyteckiej.

Uganda. W 1995 r. Konstytucja tego kraju uznała ugandyjski język migowy za język oficjalny tego kraju. Preambuła do tej konstytucji stanowi o promocji tego języka przez państwo.

USA. Większość stanów uznaje język migowy jako "język obcy" w procesie edukacji lub też uznaje jego status jako języka nauczania w szkołach. 4. **Zakończenie**

Uznanie prawne i wprowadzenie go do sfery publicznej języka migowego stanowi obecnie przedmiot główny działań Światowej Federacji Głuchych (WFD) i krajowych towarzystw. W Europie coraz więcej państw uznaje język migowy za równoprawny z oficjalnym, a wprowadzane ustawodawstwo chroni jego użytkowników i zabrania ich dyskryminacji. Wzrasta liczba tłumaczy języka migowego, jest też coraz więcej programów TV z napisami oraz z tłumaczeniem na język migowy. Zwiększyło się wykorzystywanie języka migowego w dwujęzycznym procesie edukacji i wzrasta także odsetek głuchych z wykształceniem akademickim.

Nie ma jednej zasady i sposobu prowadzącego do jego prawnego uznania na poziomie krajowym. Każdy kraj posiada własną, dla siebie unikalną interpretację i sposób wprowadzenia w życie. W pewnych krajach jest on oficjalnym i urzędowym językiem, w innych jest on chroniony w określonych dziedzinach, jak np. na polu edukacji. Symboliczne uznanie tego języka nie jest także zawsze gwarantem skutecznej poprawy warunków (szans) życiowych jego użytkowników. W celu wzmocnienia jego pozycji wykorzystuje się z jednej strony regulacje dotyczące praw językowych traktując język migowy jako "język mniejszościowy", a z drugiej strony postanowienia dotyczące pomocy osobom niepełnosprawnym.

Załączniki:

European Parliament Resolution on Sign Languages 1988;
Décret a la reconnaissance de la language des signes (Moniteur Beige, 25. 11. 2003,
Ministère de la Communauté Française);
Ustawa z dnia 11 czerwca 1998 o języku migowym i o zmianie kolejnych ustaw (Czechy);
Ustawa Parlamentu Republiki Słowackiej z dnia 26 czerwca 1995 r. w sprawie języka
migowego osób niesłyszących.

Sporządził: Sławomir Łodziński

Akceptował: Wicedyrektor Biura Analiz Sejmowych

Jakub Borawski

Deskryptory Bazy REX: język migowy, kraje Unii Europejskiej, osoby niepełnosprawne, języki mniejszościowe.